

Les traduccions de poesia d'El Mall: un balanç

Pere Ballart

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Filologia Espanyola
08193 Bellaterra (Barcelona)
pere.ballart@uab.cat

Resum

L'article valora la importància històrica de les Edicions del Mall dins el sistema literari i editorial català dels anys setanta i vuitanta, i en especial la quantitat i qualitat de la poesia estrangera traduïda en les col·leccions «Llibres del Mall» i «Poesia del segle xx». També fa un repàs dels títols principals, amb una atenció especial a la varietat de tradicions nacionals que representaven, i al prestigi dels traductors i dels prologuistes dels volums. Finalment, s'estudien amb detall el model d'edició de poesia que l'editorial va convertir en un referent i la seva aposta per una línia poètica —en sintonia amb la dels autors catalans joves del grup— que dins la poesia traduïda va promoure el cànon romàntic i simbolista i les seves derivacions primordialment europees.

Paraules clau: poesia; traducció; cànon; poesia catalana; poesia europea.

Abstract. *Poetry Translations of El Mall. A Balance*

The aim of this article is to highlight the historical importance which the published works of El Mall had in the Catalan literary and publishing context of the 70s and 80s, and especially underline the most remarkable quality and quantity of the translated poetry of foreign authors as they appeared in the collections «Llibres del Mall» and «Poesia del segle xx». The main titles of the collection will be considered, taking into account the diversity of national traditions that they represented, also making reference to the relevance of the prestige of the translators and of the authors of prefaces. Moreover, the paper sets out to carefully study the editing style for poetry, which turned into a well-known referent, and point out how the choice of titles promoted the symbolist and romantic canon, and its primarily European derivations, at the same time that the young poets of the group embraced it as well.

Keywords: Canon; Catalan poetry; European poetry; translation.

Vull expressar el meu reconeixement a tots els organitzadors de les jornades i agrair, molt especialment, a Jordi Jané-Lligé que em convidés a obrir-les. Una invitació —he de dir-ho— del tot inesperada, perquè, si bé és cert que em toca arreu parlar regularment del gènere de la poesia, el món de la traducció, en canvi,

és per a mi un territori tan atractiu com desconegut, i avui hi gosaré transitar (precisament en aquesta casa!) sense cap altra credencial que la que la vostra bona voluntat em vulgui concedir.

El primer que vull deixar molt clar és que la meva acceptació immediata, i complaguda, de la proposta de fer un balanç de les traduccions de poesia de les Edicions del Mall s'explica molt fàcilment, com podeu entendre, per la mateixa importància del tema, que és més enllà de tota discussió possible. Tal com deia Joaquim Mallafrè, als catalans ens ha tocat massa sovint haver d'usar la traducció com una forma de salvar-nos els mots (1991: 40) i ja només per això caldria prendre la qüestió ben seriosament. Tot i això, si vaig dir que sí de seguida i sense vacil·lacions, va ser sobretot per una consideració que em vaig fer aleshores i que renovo avui, i que no té res a veure a pertànyer al món acadèmic. Parlar de la poesia traduïda dels «Llibres del Mall», valorar-ne l'abast, la dimensió i la qualitat era per a mi no pas un deure contret en la meva condició de professor, sinó un tribut d'agraïment pagat personalment, i ben de gust, en la meva condició de lector. En conseqüència, voldria que les meves paraules les veiéssiu animades, molt més que per l'escrutini i per l'apreuament, per la gratitud i per l'homenatge. Així, doncs, el balanç que us promet el títol (i espero que m'accepteu aquesta paradoxa) serà un balanç que, sense deixar de ser del tot equànim, no podrà pas ser, però, completament imparcial.

Ens correspon parlar d'una història que comença a ser distant en el temps, i, com tot allò que els anys deixen enrere, si la memòria vol retenir-ho, és inevitable que ho faci vestint-ho amb les robes del relat quan no manlleua les de la llegenda. Per als qui com jo, per molt poc temps, no vam tenir l'oportunitat de viure-ho en primera persona (si volíem que fos amb algun ús de raó), gairebé diria que ja són dies envoltats de l'aureòla del mite. I és que segurament el relat de la història que ens ocupa podria començar, tot just entrada la dècada dels setanta, de moltes maneres i en molts llocs diferents. Podria començar, per exemple, en un vell hospital de la vila natal de Miquel Martí i Pol, Roda de Ter, l'estiu del 1973, amb Ramon Pinyol i Balasch, Maria Mercè Marçal, Xavier Bru de Sala, Miquel Descot i Jaume Medina engrescats a muntar una editorial de poesia, i discutint per si el nom havia de ser Mall o Magall. O per Sant Joan d'aquell mateix any, el dia que es van conèixer personalment Pinyol i Joan-Pere Viladecans, els dissenys del qual havien de fer la imatge de la futura col·lecció visualment tan trencadora. O bé podríem començar-la entre plats i copes de vi, enmig de brindis i converses, al voltant d'una gran taula del restaurant Pitarra (que aleshores es deia Sogas), al carrer d'Avinyó de Barcelona, punt de reunió habitual dels poetes i artistes que van fer realitat aquell somni que finalment havia d'anomenar-se Edicions del Mall. O podria començar també a l'estudi d'Antoni Tàpies, amb Teresa Barba fent triar un possible motiu per a les primeres portades de la col·lecció de poesia, que va ser el de la creu negra i vermella sobre un paper d'embalar. O encara —si és que del que hem de parlar és de traduccions—, podríem remuntar-nos a uns quants mesos abans i situar-nos imaginàriament a la casa de Joan Brossa, entre mig de piles de llibres i del refec del llom d'un gat, quan el poeta decidia, just un segle després de la Comuna de París, que calia commemorar la data posant-se a

traduir Rimbaud, un dels primers noms que havien d'enriquir el catàleg poètic estranger d'El Mall. O qui sap si no fóra millor ser ja del tot original, recular en el temps encara una mica més i al capdavant començar el relat uns quants anys abans, a Cornellà de Llobregat, cap al 1964, el dia que a un joveníssim Ramon Pinyol el seu oncle Manuel Balasch, el gran hel·lenista i enyorat professor d'aquesta universitat, li va regalar la traducció de Sagarra de la *Divina Comèdia*, i al futur poeta, traductor i editor va obrir-se-li, tot de cop, com en una epifania, un món d'unes dimensions extraordinàries.

Em sap greu, però mal que em pesi no he vingut a explicar-vos tota aquesta història, tot i el seu atractiu; no sóc pas historiador, sinó crític —o teòric, en tot cas. I avui la meua comesa no és valorar un procés, sinó els resultats. De la importància global que van tenir les Edicions del Mall en l'evolució de la poesia i de la literatura de la nostra llengua, pràcticament es fa sobrer qualsevol judici, de tan evident que és que la seva aportació al sistema literari i editorial català va ser, des de qualsevol punt de vista, cabdal i indiscutible. Els testimonis més avisats de primera hora en van veure immediatament la transcendència, com Pere Gimferrer, que el 1974 ja escrivia a *Destino* que el camí encetat pels «Llibres del Mall» era «no el único camino» però sí «el que ha sido capaz de aglutinar a mayor número de autores nuevos y suscitar vías de indagación más diversas» (1974: 27). També els millors estudis crítics del període retien compte de seguida de la seva empremta indissimulable i profunda. El 1980 Joaquim Marco i Jaume Pont, a *La nova poesia catalana*, reconeixien que «el vertader catalitzador de la poesia catalana dels anys setanta ha estat "Llibres del Mall"», i en ponderaven la «continuitat molt meritòria», la voluntat d'abastar autors de «totes les àrees dels Països Catalans» i el seu caràcter de «porta oberta a l'edició d'avantguarda», tot gràcies a la «tasca ingent» de Pinyol (1980: 65-66). El mateix any, Vicenç Altaïó i Josep M. Sala-Valldaura, a *Les darreres tendències de la poesia catalana*, s'hi refereixen com «la fita més alta del moviment editorial de la nova poesia», tant per «quantitat d'obra» com per «representativitat estètica i geogràfica» (1980: 35), i encara donen veu al testimoni de Josep-Ramon Bach quan afirmava que «la tasca duta a terme per les edicions del Mall, a mans del poeta Ramon Pinyol, és un fet claríssim de renaixença cultural» (1980: 204). Aquell mateix any Joan Rendé entrevistava Pinyol, que definia com a «cap de brot» amb «un projecte global de política cultural» i «el tremp de l'acció generacional» (1980: 21); i encara aquell any, un altre cop Sala-Valldaura, al I Encontre de Poetes dels Països Catalans, presentava metafòricament El Mall «al centre de la plaça» (1987: 45). Més tard, de nou de manera figurada, «picant el ferro poètic», quan l'editorial ja superava els setanta títols, la iniciativa era vista per Sala, que subscribia l'opinió dels seus impulsors (Pinyol i Bru), com una operació cultural sense precedents des del noucentisme, i alhora tota una fita generacional (1987: 90). No oblidem, de pas, que de la transcendència d'un moviment literari no solament se'n guarden indicis positius, en forma d'elogi; també n'hi ha de negatius: que l'any 1981 els poetes i l'activitat del Grup del Mall fossin objecte d'una esmolada sàtira anònima, el pamflet *Les flors del Mall*, és potser el signe més inequívoc d'un èxit en l'accés al cànon. En qualsevol cas, i ja amb la distància confortadora del temps, tot de

noves aportacions han subratllat el caràcter de tombant històric de la col·lecció. Per exemple, Jaume Aulet ha designat l'editorial com el «punt de referència en el panorama de la poesia catalana dels anys immediatament posteriors» (1997: 146). Per a Enric Bou, la seva aparició va significar un autèntic canvi de paradigma, la modificació del «panorama literari» de l'època, símptoma «de l'existència d'una nova estètica» (2009: 24). I només cal recordar que fa només tres anys, en el marc de la magnífica exposició titulada *La revolta poètica 1964-1982*, impulsada per l'Arts Santa Mònica i la Fundació Palau, era difícil no apreciar el protagonisme d'El Mall, de tan ostensible que era, fins i tot d'una manera gràfica, l'impacte del seu llegat. D'acord amb tantes opinions qualificades i d'evidències tan unànimes, no hem de veure doncs cap exageració en el que deia un dels seus protagonistes més primerencs, el poeta Xavier Bru de Sala, quan fent balanç de l'aventura d'El Mall i contemplant-la gairebé com una «anomalia» històrica, afirmava: «Ni abans ni després ha estat concebible un segell editorial que, fonamentat en el fet poètic, més ben dit, en una manera d'entendre el fet poètic, ocupi un lloc tan destacat en el panorama d'una literatura com la nostra, potser d'una literatura contemporània» (2000: 41). Comptat i debatut, em sembla que aquestes declaracions que he espigolat de l'extensa història crítica d'El Mall són suficients per comprovar que són tres els mèrits indisputables de l'editorial i del seu paper en la peculiar conjuntura de la literatura dels anys setanta: el caràcter generacional, aglutinant i unificador d'una estètica defensada des de tots els quadrants del territori; la modernitat, palesa en una aposta per l'experimentalisme i l'avantguarda aplicada naturalment a la creació poètica, però també al concepte editorial i al disseny artístic de l'edició; i el projecte de redreçament cultural, al servei no solament d'uns autors joves locals, mancats de possibilitats convencionals de projecció, sinó de la incorporació a la llengua pròpia del país de tot un cànion poètic exterior, imprescindible tant per a la promoció de l'ideari poètic militant de l'editorial, com —i molt més important— per a la mateixa revitalització del català com a llengua poètica, perquè li permetia eixamplar, gairebé diríem exponencialment, les possibilitats expressives.

Qui hagi d'ocupar-se del paper jugat per les Edicions del Mall, de la seva representativitat i de la dimensió del seu impuls renovador en la seqüència històrica de les lletres d'aquest país, és obvi que haurà de ponderar les dues primeres de les característiques que he esmentat. Com sabeu, jo m'he d'ocupar en canvi de la tercera, de la que afecta la formació, en poc més d'una dècada, d'un catàleg imponent de poesia estrangera traduïda al català. Com que no és la meua intenció ocupar-me del gruix de la poesia catalana publicada per l'editorial, ni escatir en quina mesura va girar ella sola una pàgina de la història del gènere per encetar-ne una altra, tampoc no voldria, però, ser ingenu, i creure que parlar de les traduccions de poesia de l'editorial està deslligat d'una aposta indissociablement unida a la producció lírica en la llengua pròpia. Molt més acusadament que en altres contextos editorials, en el cas dels «Llibres del Mall» és molt clar que el programa de traduccions de poesia estrangera és un aval, un reforç i una projecció dels mateixos pressupòsits estètics que comparteixen la majoria dels poetes catalans de la col·lecció. Com si l'existència a fora d'una plèiade de grans poetes i de tradicions

seculars confirmés a dintre la fortuna en la tria d'una línia poètica molt determinada, clarament hereva i deliberadament continuadora d'aquells il·lustres models exteriors. De nou són els testimonis dels fundadors que poden fer més llum sobre la qüestió. Unes paraules de Xavier Bru de Sala poden resultar prou indicatives: «La lectura ucrònica dels clàssics, de tot arreu i de qualsevol època, però presos en tant que interlocutors directes i no com a matèria d'estudi, tenia una funció molt similar a la dels amics: constituir-se en referents» (2000: 45). (És molt interessant, especialment mirant-ho amb els ulls del teòric de la literatura, aquesta idea d'un ordre literari universal i simultani, que autors com T.S. Eliot van popularitzar, i que al novel·lista E.M. Forster, en el llibre *Aspectes de la novel·la*, el feia fins i tot fantasiejar amb la il·lusió de poder fer seure costat per costat, en una mateixa taula del Museu Britànic, tota la tradició narrativa de la seva llengua: Chaucer, Dickens, Austen, Woolf...) Cal destacar que el comentari de Bru de Sala posa èmfasi, sobretot, en una perfecta indistinció entre els clàssics i els poetes amics, i, com en tots els casos, tant cap als vius com cap als morts, proposa una única disponibilitat receptiva i una idèntica interlocució directa. És la mateixa, diria jo, que veiem en el catàleg editorial de «Llibres del Mall», en què la poesia traduïda no va començar segregada en cap col·lecció específica (si més no fins a l'aparició de «Poesia del segle xx»), i així, dins el gran calaix de la sèrie genèrica «Poesia», alternava la seva edició enmig dels títols dels emergents poetes del país: Rimbaud i Blake al costat mateix de Palol, de Jàfer, de Marçal i de Piera —per entendre'ns. Si per fi donem la paraula al qui va acabar sent l'editor real de la firma, aleshores la claredat del projecte esdevé meridiana. En la taula rodona organitzada per la revista *Canigó* el gener del 1974, amb els quatre primers títols de la col·lecció picant a la porta de les llibreries, Pinyol ja va etzibar a Àlex Broch, tot just començar la sessió, el comentari següent:

A part de la creació també hi ha les traduccions i els traductors. Pensa que fa anys que pràcticament no es tradueix poesia al català. Aquest és un altre dels objectius de la col·lecció. És a dir, omplir aquest greu buit incorporant els grans noms que no poden faltar a cap llengua poètica. (Broch 1974: 10)

I tot seguit li anunciava, en relació amb les traduccions —i ara ja estem segurs que no mentia—, que «en tenim moltes en preparació» (Broch 1974: 11). És probablement l'entrevista que li va fer Joan Rendé l'any 1980, quan la col·lecció ja disposava d'un rotatge que la mostrava perfectament consolidada, que recull de boca de Pinyol un judici més rotund i determinat. El poeta i editor hi deia:

Hem tret els pressupòsits culturals de la col·lecció de l'àmbit i del curs de la vida mateixa. El Mall, més que de filtre, com fan els editors convencionals, del que fa és de provocador d'entusiasmes, una porta oberta a provatures noves. I això no és un projecte casolà, ho demostren des del començament les traduccions de Novalis i William Blake, per una banda, i posteriorment les de Rimbaud i Rilke i tantes altres versions fonamentals publicades o en preparació. (Rendé 1980: 21)

Alguns anys més tard, un cop acabades les activitats de l'editorial, Pinyol mateix parlava amb David Castillo i, ja en passat, caracteritzava de nou l'esperit més genuí de la col·lecció: «Nosaltres el que vam reivindicar era un passat que desconeixíem, reafirmant la vitalitat de la pròpia llengua i la seva literatura i intentant de fer una cultura homologable a la que s'està fent a la resta del món, una mica amb la vocació ecumènica de viure al món actual (Castillo 1988: 115)». Em sembla de la màxima importància que subratllem en tots aquests testimonis del poeta i editor la voluntat normalitzadora i el sentit de país que animava l'aventura, amb el doble interès de redescobrir una tradició, un passat capaç d'explicar-nos, i d'equiparar la cultura pròpia a la de qualsevol altra nació del món. De la confluència dels dos objectius en neix també, sens dubte, l'empresa d'omplir aquell buit enorme de traduccions poètiques, de superar la interrupció que des dels prolífics anys de la República havia deixat el lector català sense poder llegir en la seva llengua la millor poesia escrita arreu del món. Quedaven massa lluny, per desgràcia, els dies que si es volia llegir en català versos escrits originàriament en altres llengües, es podia triar entre tot de versions signades per traductors com ara Josep Carner, Alfons Maseras, Josep Lleonart, Carles Riba, Jaume Bofill i Ferro, Tomàs Garcés, Josep Carner i Ribalta, Osvald Cardona o Marià Manent. Certament la dècada dels trenta havia estat gloriosa per a la traducció en català, fins i tot per a la de poesia lírica i èpica, però la nit de pedra del franquisme havia durant quaranta interminables anys i ja era l'hora d'una segona etapa d'esplendor. Potser és que Pinyol pensava que, com va dir Ezra Pound el 1917, «una gran època literària és potser sempre una època de traduccions», però a la vista dels objectius i de les realitzacions, es fa difícil no donar-li la raó. Com es fa difícil no donar-la al poeta i cantant Raimon, quan, tot parlant de la seva impressió de l'autor de *Remor de remes*, el descrivia com «un home apassionat, ple de projectes» i alhora dotat d'una determinació (una violència sana, en deia ell) que el convertia en enemic del «xaronisme», la «superficialitat» i «tot el que put d'inautèntic» (1980: 9). És evident que tota asseveració rigorosa ha de defugir els personalismes, i que la valoració en especial d'un llegat com el de «Llibres del Mall», que va comprometre tanta gent, obliga a un judici col·lectiu, fet sobre la feina, l'art i el talent de moltes persones, però tampoc no seria de justícia ometre aquest reconeixement a la passió, tenacitat i exigència d'una persona sense la qual res de tot allò no hauria arribat a ser possible —o bé hauria estat tan diferent que ara no podríem atribuir-hi una semblant etiqueta d'excel·lència.

Després d'acumular adjectius elogiosos i panegírics crítics, permeteu-me, però, que m'assalti un d'aquells excessos de zel a què tan donats som els professors —i tot sovint amb raó. I si per ventura algú no ha tingut ocasió de conèixer ni apreciar per ell mateix les bondats del que ara recordem? Pensant doncs en aquesta possible i tan disculpable ignorància, deixeu-me que us ho posi fàcil. Ho és tant com entrar, per Internet, al servei de consulta de la base de dades de l'ISBN («Libro, Lectura y Letras») del Ministerio de Educación. Si ho feu —i compte, perquè la informació no és completa, i de vegades ni tan sols exacta—, us sortirà que Edicions del Mall va arribar a publicar 399 títols (això és, 399 ISBN tramitats) dins de 16 col·leccions diferents. Òbviament les dues que aquí

ens interessien en particular són «Llibres del Mall», dins la qual van aparèixer pràcticament una vintena de traduccions de poesia (19 títols, exactament), i «Poesia del segle xx» (amb 14 títols més). Un professor d'aquesta casa, Ramon Farrés, ha reflexionat recentment sobre la traducció de poesia en el període històric que comprèn, entre altres, la tasca d'Edicions del Mall, i ha subratllat els esforços posats sobretot a «recuperar els grans noms de la tradició poètica europea moderna fins al començament del segle xx» (2010: 111). També destaca molt en la seva panoràmica el començament, l'any 1984, de la col·lecció a la qual ara feia referència, «Poesia del segle xx», i com en només tres anys, fins a la fallida de l'editorial, l'any 1987, va ser capaç d'incorporar tants títols d'«autors cabdals i en molts casos inèdits fins aleshores en català» (2010: 112). A propòsit d'aquest text, voldria posar èmfasi en la sorpresa significativa que hi confessa Ramón Farrés en constatar que en els últims trenta anys el percentatge d'obres traduïdes de l'anglès és molt menor en el cas de la poesia que en el dels altres gèneres. Tal com diu molt bé, «les traduccions de poesia es regeixen menys per les lleis del mercat que les traduccions de narrativa, teatre o assaig» (2010: 110), i en aquest sentit, penso que els lectors catalans només podem felicitar-nos que en la quasi quarantena de llibres de poesia traduïts per El Mall hi hagi representades catorze tradicions poètiques diferents. Sí, és clar, hi són l'anglesa i la nord-americana, però també la grega, la persa, la provençal, la gallega, la francesa, la italiana, l'alemanya, la portuguesa, la txeca, l'eslovena, la russa i l'hebrea. Déu n'hi do!

Les xifres, certament, aclaparen. Però encara més, si és possible, ho fa la pura qualitat de les obres traduïdes. No voldria tanmateix entrar encara en la qüestió d'una manera massa lleugera, sense abans haver fet alguna consideració sobre la importància i el valor, en abstracte, de traduir poesia. Potser és que m'imposa molt el marc d'una Facultat de Traducció i d'Interpretació, però m'agradaria aplegar dues o tres autoritats sobre la matèria. Fa exactament dos segles, l'any 1816, Wilhelm von Humboldt, presentant la seva versió alemanya de la tragèdia d'Èsquil *Agamèmnon*, va escriure que la dificultat de buscar correspondències entre una llengua i una altra no hauria de dissuadir-nos mai de traduir, perquè:

Traduir, i traduir justament els poetes, és al contrari una de les tasques més necessàries en una literatura, en part per acostar als qui no saben la llengua formes de l'art i de la humanitat que d'altra manera els restarien desconegudes —una operació amb la qual tota nació sempre guanya significativament—, però en part també, i especialment, per eixamplar la significació i la capacitat expressiva de la llengua pròpia. Perquè és la propietat meravellosa de les llengües que totes són suficients d'entrada per a l'ús habitual de la vida, però que, a través de l'esperit de la nació que les reelabora, poden ser acrescudes fins a l'infinit, vers un ús més elevat i cada cop més divers. No és massa audaç afirmar que en tota parla, fins i tot en les dels pobles molt rudes [...] es pot expressar tot, el més elevat i el més profund, el més fort i el més delicat. Però aquestes notes dormiten, com en un instrument que no toca ningú, fins que la nació sap despertar-les. (Garrigasait 2013: 378)

Em sembla admirable aquesta convicció del pensador germànic en una perfectibilitat il·limitada de tota llengua gràcies al seu comerç amb les altres, com

també la imatge musical de les notes adormides dins l'instrument de l'idioma, que el traductor despertarà. I, naturalment, el paper principal reservat al gènere concret de la poesia; com Humboldt diu, una mica més endavant —sens dubte pensant en Hölderlin traduint Píndar— «com volem que no hagi guanyat la llengua alemanya d'ençà que imita la mètrica grega?». La segona autoritat que vull invocar és la de Josep Carner, que, un segle després de Humboldt, obria l'edició de *La Veu de Catalunya* del 15 d'agost de 1907 anostrant la mateixa idea. Carner saludava aquell dia el començament de la col·lecció «Biblioteca dels Grans Mes-tres», que va acabar traduint deu peces teatrals de Shakespeare al català, exaltat només de pensar que en aquell moment Rubió i Lluch es disposava a traduir Anacreont; Manuel de Montoliu, Dante; Josep Pijoan, Plató; i Gabriel Alomar, Horaci. I asseverava:

Perquè el català esdevingui abundós, complex, elàstic, elegant, és necessari que els mestres de totes les èpoques i tots els països siguin honorats amb versions a nostra llengua, i, agraïts, la dotin de totes les qualitats d'expressió i diferenciació que li calen. Perquè la literatura catalana es faci completa, essencial, il·lustre, cal que el nostre esperit s'enriqueixi amb totes les creacions fonamentals. Com podria ser sumptuós un palau, sense els hostes! (1907: 1)

No podria ser més gràfica, la lliçó carneriana: si volíem fer de la nostra llengua una autèntica mesura d'excel·lència, calia fer que parlessin, amb els nostres mots, les millors ments, els esperits més nobles i expressius. Una idea, doncs, inseparable de la de cànon, i que ens confirma que un programa de traduccions no pot ser mai emprès de qualsevol manera i a la babalà, ni pel que fa als autors dels quals es vol fer versions ni pel que fa als encarregats de les traduccions respectives. De fet Carner, com va escriure molt temps després a «De l'art de traduir» (1944), somiava en «una quasi paritat de poder en ambdues llengües», de manera que «una obra cabdal seria també clàssica en la literatura que li hagués ofert nova estada condigna» (1986: 196). Abans de tornar a veure per fi com els «Llibres del Mall» no van trair mai, ans al contrari, aquests ideals, vull recordar les consideracions que feia encara un últim lector, amb un sentit afinadíssim de la qualitat poètica d'un text. Parlo del crític Jaume Bofill i Ferro, que ponderant l'extraordinari mèrit de la traducció de l'*Odissea* que va fer Carles Riba, afirmava a mitjan segle passat a *Poetes catalans moderns* que gràcies a la versió ribiana:

(l)a bellesa més indiscutida que mai hagi existit se'ns fa tot d'una entenedora, parla la nostra llengua, empra les nostres pròpies paraules, sembla ara nodrir-se de la nostra més íntima idiosincràsia, xuclar la vida de la nostra més íntima arrel. (1986: 180)

En una traducció modèlica com aquesta, ens diu finalment Bofill, arriba a pro-duir-se una formidable paradoxa: «Com ha estat possible que allò que era tan remot ho sentim ara frec a frec de la nostra ànima, que una cosa pugui ésser immensament remota i immensament pròxima?». Vet aquí segons el gran crític el miracle d'una bona traducció poètica, que ell glosa amb una bella imatge lírica:

una versió d'aquesta altura aconsegueix que la llum de l'estel més llunyà esdevingui capaç d'arribar a il·luminar fins el fons més íntim de cadascun de nosaltres.

Ara que ja sabem la voluntat i els objectius que òptimament han d'animar un projecte de traducció de poesia, voldria recuperar una idea que he suggerit abans, la de la perfecta deliberació que va donar-se, en el cas d'Edicions del Mall, en l'alternança entre poesia catalana i traduïda que hi ha en la col·lecció. És obvi que hi havia un pla i una estratègia. Pinyol, de qui Joan Brossa va escriure, arran d'*Aigües d'enlloc*, que el veia com un «geòmetra de l'idioma» (1973: 7), possiblement en aquells dies també va actuar com un geòmetra de la tradició poètica i del cànon de la poesia d'Occident. De fet és seva una definició de traducció que gràficament presenta aquesta tasca gairebé en termes militars: «la traducció és una força d'ocupació avassalladora per albirar els dominis de la gran creació literària» (1984: 10). En qualsevol cas, que hi havia un pla traçat ho prova a bastament una conversa amb Guillem-Jordi Graells del 1974, quan Pinyol remarca: «En aquest país tot ho arreglem amb l'“escric i prou”, el “pinto, i fora”. Però no és veritat, tu tens una idea clara de per què ho fas» (Graells 1974: 19). Tan clara, hi afegiria jo, que la col·lecció no s'entén només com un mitjà d'expressió de veus joves, sinó com alguna cosa molt més ambiciosa. I el cito de nou: «Volíem fer unes edicions ben fetes, on entressin els nostres pares i avantpassats immediats [...]. Revitalitzar una tradició que havia estat oblidada» (Graells 1974: 17-20). *Avantpassats immediats*: potser aquest oxímoron explica per si sol quins noms mereixien entrar en la col·lecció, quins van ser, per dir-ho carnerianament, els «hosts del palau». Res no pot ser més eficaç, en aquest sentit, que estudiar quina va ser la progressió —interessantíssima— en l'ordre de les traduccions del catàleg. Tot comença, tot just en el cinquè llibre de la col·lecció, amb una versió modernitzada (no exactament una traducció) de les cançons medievals de nocces dels jueus catalans recollides per Jaume Riera —de fet, si volíem una tradició silenciada i alhora autòctona i heterodoxa, no podríem començar de millor manera. La libèrrima traducció de Joan Brossa del Rimbaud de *Les ungles del quant* situa ja l'indòmit precursor del surrealisme entre la primera desena de llibres publicats. A continuació i gairebé de seguida, en un viatge enrere en el temps —ben bé fins als orígens de la nostra tradició occidental, de la poesia entesa primordialment com a cant—, ve la traducció de Manuel Balasch dels *Himnes homèrics*. I amb els números 18 i 19 de la col·lecció, consecutius i gairebé de bracet, els dos principals defensors, dins el romanticisme anglès i alemany, del poder de la imaginació visionària i de la introspecció: William Blake (traduït per Toni Turull) i Novalis (traduït per Antoni Tàpies-Barba). Amb això ens plantem a l'any 1975. En només un any de vida, la col·lecció havia definit perfectament, amb els primers sis títols traduïts, les seves línies mestres, favorables a una poesia tel·lúrica i alhora transgressora, anticonvencional però obsedida per la forma, directa i vital però també vindicadora de la follia i del misteri de la suggestió. Un any, només, però temps suficient perquè els lectors s'adonessin de què volia dir allò de les «edicions ben fetes»: l'aposta per la publicació del text original acarant amb el traduït arriba de seguida (les edicions de Rimbaud, Blake i Novalis ja són totes bilingües), com també la cura per embolcallar la versió proposada d'uns materi-

als que l'acompanyin i en permetin una millor comprensió; penso, per exemple, en el pròleg de Pere Gimferrer als novalians *Himnes de la nit*.

Com que per raons de temps i d'extensió fóra materialment impossible parlar de tots els títols d'una llista tan llarga, deixeu-me que us proposi un exercici que pot donar idea de les virtuts comunes a tota la col·lecció, com és el de veure-les exemplificades en un únic volum, que gairebé podrem considerar com a prototipus. He triat el número 67, la traducció que va fer Xavier Benguerel d'*El corb i altres poemes*, del nord-americà Edgar Allan Poe. Allà on tantes altres edicions de poesia s'acontentarien a donar-nos (encara gràcies si en bilingüe) els poemes seleccionats de l'autor —aquí els famosos «*The Raven*», «*Ulalume*», «*To Helen*» i «*Annabel Lee*», que Benguerel, per cert, tradueix amb metre i amb rima— la nostra edició comença oferint-nos el sonet fúnebre que Mallarmé va dedicar a Poe, cosa que constitueix tota una declaració a favor de la profunda influència que el poeta bostonià va exercir en tots els simbolistes francesos, començant per Baudelaire. Una introducció de Benguerel mateix no solament justifica la fascinació general pel personatge de Poe i pel seu estil, sinó que per moments equival a una teoria de la traducció. Però és que l'edició conté, a més, l'assaig memorable de «La filosofia de la composició», en què Poe revelava el suposat mètode segons el qual hauria compost «El corb» (tan i tan polèmic, admirat i discutit per legions d'escoliaistes i epígons), però també la primera versió de Benguerel del poema, al seu exili xilè l'any 1944, i una de tantes taules cronològiques que el malaurat Alfred Sargatal va fer per a la col·lecció, en què es relaciona la vida i obra d'Edgar Allan Poe amb el seu context històric, artístic i literari. Deixeu-m'hi afegir que la litografia que fa de portada del llibre pren per motiu un dibuix original de Paul Klee (per cert, com també passa a *Les flors del mal*, també traduïdes per Benguerel). No se m'acut cap millor manera de subratllar la modernitat de Poe i la petja profunda que va deixar en tots els qui, com ell, han volgut sostreure la lírica dels perills del sentimentalisme i la «intoxicació del cor», que permetre's un anacronisme com aquest, amb el recurs a un pintor no pas coetani, que va defugir el realisme i es va acostar a l'abstracció. M'he referit a aquest títol com hauria pogut fer-ho a qualsevol altre, només per demostrar que El Mall, al principi dels vuitanta, oferia un estàndard altíssim en l'edició de poesia. I hem de pensar que aquesta versió de Poe de la qual parlava no ho fa, però que n'hi ha d'altres (penso en les de Rilke o Nerval, per exemple) que fins i tot inclouen notes i bibliografia. Per si sembla que això no era prou, cal dir que el gust exquisit arribava fins a l'elecció habitual (i ara que em perdonin els qui no estigueu tocats pel vici tipogràfic) d'un tipus Garamond Simoncini, que donava a la impressió un acabat immillorable.

Em resulta inevitable caure en allò que Umberto Eco designava com el vertigen de les llistes. Llistes de traductors il·lustres, tant els que l'editorial recuperava d'èpoques pretèrites com les joves promeses d'aleshores: Marià Manent, Xavier Benguerel, Guillem Nadal, Alfred Badia, Marià Villangómez, Josep Palau i Fabre, Montserrat Abelló, Segimon Serrallonga, Toni Turull, Eduard Feliu, Josep Maria Jaumà, Jordi Domènech, Alfred Sargatal, Josep Costa, Miquel DescLOT, Joaquim Sala-Sanahuja, Monika Zgustová... Llistes de prologuistes del màxim prestigi, nacionals i estrangers, sempre amb la contextualització més adequada

per a l'obra en qüestió, que repescaven quan calia el text més oportú, fos de Maragall, de Carner o d'un formalista com Iuri Tynjanov; presentadors, doncs, com Harold Bloom, Macha Rosenthal, Haroldo de Campos, Octavio Paz, Ángel Crespo, Carlos Edmundo de Ory, Juan Goytisolo, Yvette K. Centeno, Pierre Fortassier, Alain Verjat, Marta Pessarrodona, Àlex Susanna, José María Valverde... I llistes també, per descomptat, d'il·lustradors, en què al costat dels esmentats Antoni Tàpies i Joan-Pere Viladecans hi ha també Josep Maria Subirachs, Joan Hernández-Piñan, Josep Ricard, o els dissenyadors gràfics Joan Forgas i Xavier Costa. Encara, si tinguéssim temps, hauríem de valorar la dimensió interartística de moltes de les versions: he al·ludit al diàleg entre textos i il·lustracions i portades, però cal no oblidar que de vegades la interdisciplinarietat anava fins i tot més enllà, com quan les cançons trobadoresques traduïdes per Toni Moreno apareixen acompanyades de les partitures compostes per a l'ocasió per Jordi Sabatés.

Sigui com vulgui, si provem d'abastar amb una mirada panoràmica tota la poesia estrangera editada per El Mall, primer en la col·lecció general i més tard en la més específica de «Poesia del segle xx», penso que val la pena reconèixer un criteri molt sòlid en la tria. De vegades, escoltant alguns dels implicats en aquella història, pot semblar que tot va ser molt més atzarós i imprevisible, com quan Joaquim Sala-Sanahuja evoca aquell temps: «Recordo que nosaltres mateixos ens presentàvem amb el llibre per traduir sota el braç i l'amistat amb l'editor, que era al capdavant qui es jugava els diners, substituïa tot un equip de redacció de l'editorial» (2010: 246). No dic que no, però per estratègia o per improvisació l'operació és clara i reeixida. Com que explicar-la bé em demanaria un temps que no tinc, trobo que puc sortir-me'n amb una fórmula simplificadora però útil recordant el que deia un gran teòric de la poesia del segle passat, l'alemany Hugo Friedrich. En un llibre excel·lent i per desgràcia no prou recordat avui dia, *Estructura de la lírica moderna*, aquest autor defensava que en el fons sempre hi ha tres tipus de poeta: el que mira, el que sent i el que transforma. Espero que no us estranyi si dic que aquest últim, el que transforma, és el que més va interessar de fer entrar dins el catàleg. Si algun denominador comú presenten tots els poetes traduïts dins les Edicions del Mall és una aposta comuna per l'audàcia, una devoció compartida per l'exigència i l'inconformisme, una fe similar en el poder de la llengua per transcendir la mera còpia de la realitat. *Mirar, sentir o transformar*: en la disjuntiva estètica, la poesia d'El Mall no és mai la de la descripció ni la de l'efusió, sinó la poesia que confia a construir un ordre (o un desordre) alternatiu per les vies del somni, la visió, l'al·legoria, la reflexió, el concepte o l'aventura formal. És una mica com si tota la col·lecció fos una resposta a la crida que Blake ens fa des de la primera de les seves *Cançons d'experiència* —aquí en la versió, naturalment, de Toni Turull:

Escolta la veu del Bard!
Que albira el Futur, el Present i el Passat!
L'orella del qual ha sentit
La Santa Paraula
Que entre els arbres antics caminava. (1975: 38)

Segons això, i posat que haguéssim de desplegar un mapa de la col·lecció, a la manera d'aquests atles que ha popularitzat Franco Moretti en els seus estudis sobre la novel·la europea, el nostre diagrama mostraria una línia molt clara, que arrenca de Píndar i els seus *Epínicis*, i que, fent escala en els trobadors occitans, ens mena directament al segle XIX, primer al cor del romanticisme menys llagrimós i menys acomodaticí, és a dir, a Blake, a Novalis, a Gérard de Nerval, i més tard, ja instal·lats de ple en la lírica francesa, a la poesia simbolista i tot el seu deixant: Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé i Valéry.¹ En la perifèria geogràfica d'aquesta línia, d'aquest tronc central, hi ha altres noms que no fan sinó demostrar-ne la continuïtat i la direcció, com ara el d'Edgar Allan Poe, una de les seves influències externes més poderoses, o el de Rilke, representat amb els seus *Sonets a Orfeu* com una de les derivacions més refinades d'aquella concepció poètica. I no vull oblidar que en col·leccions adjacents, com les de narrativa o teatre, van aparèixer també *Els petits poemes en prosa*, de Baudelaire, l'Apollinaire de *Les mamelles de Tirèsies*, o, més tardà en la història, la *Nadja*, d'André Breton. De manera que, si parlem sobretot de la poesia anterior al segle XX, es tracta d'una selecció, com dic, d'una tal coherència que només em fa plànyer que no s'hi acabés publicant el Hölderlin que també hi havia projectat. Per esgotar la idea del diagrama, caldria dir que «Poesia del segle XX», la col·lecció que va acabar escindint-se de la inicial, «Poesia», oferia un dibuix sensiblement diferent de l'anterior. Si la força en la tria de poesia d'abans del XX és eminentment centrípet, i tot atreu cap al nucli del romanticisme visionari i el simbolisme, en el cas de la poesia de l'últim segle l'impuls és centrífug, i ja no té res d'eurocèntric o com a mínim de francòfon: s'escampa per tots els cantons del mapa. Sí, és cert, hi ha poetes de l'experiència moral, com Auden i Larkin, i està molt bé que hi siguin, com un eco contemporani de Wordsworth i de Keats, i no és menys cert que, com a extremitud de la tradició francesa, hi ha Saint-John Perse i Francis Ponge. Però ara el més interessant és que la mirada, sense desviar-se de l'àmbit del simbolisme i de l'avantguarda, s'estén a l'òrbita eslava i centreeuropea, amb el rus Aleksandr Blok, el txec Jaroslav Seifert i l'eslovè Srečko Kosovel, i fins i tot al Pròxim Orient, amb el poeta hebreu David Rokeah. La col·lecció, en el punt cardinal contrari, s'obre també a veus nord-americanes tan potents com les del *beat* Allen Ginsberg i l'excel·lent Sylvia Plath, i en el domini de les literatures més pròximes a la catalana trobem per fi un poeta italià, Giuseppe Ungaretti, i també, finalment, un altre de portuguès, l'incommensurable Fernando Pessoa, representat pels seus heterònims Alberto Caeiro i Álvaro de Campos. Tot plegat, i de nou, una nòmina espectacular, respecte a la qual només em dol que les finances de l'editorial no donessin temps a veure editada completa la poesia de l'altre heterònim de Pessoa, Ricardo Reis, i la de l'ortò-

1. No podria deixar de consignar que la traducció de Pinyol de Mallarmé (*Un cop de daus*) és una obra, en la pràctica, purament virtual, que tot i tenir número al catàleg de la col·lecció —el 35—, data de publicació (1982) i registre oficial d'ISBN, és un volum del tot inassequible en qualsevol institució dedicada a la conservació, l'estudi o el comerç dels llibres vells: Pinyol mateix em confirma que l'obra és inèdita a causa dels nombrosos problemes de maquetació que el poema mallarmè, tipogràficament endimoniat, va suscitar-los.

nim, o que el Kavafis d'Alexis E. Solà, editat igualment a Curial, no ho fes dins el segell dels «Llibres del Mall».²

Significativament, hi ha encara traduït un altre poeta estranger del qual no he volgut dir res fins ara, i això que la versió de la seva poesia es converteix en el llibre més gran i més extens de totes dues col·leccions, que va servir, per cert, per commemorar els deu anys d'existència de l'editorial. Si he deixat per al final la monumental edició completa de les *Faules* de La Fontaine, traduïdes per Benguerel i il·lustrades amb els gravats de Subirachs, és perquè les mil pàgines van precedides d'un pròleg de l'editor amb el qual es pot resumir molt del que hem dit fins aquí. Pinyol s'hi felicitava de fer amb aquest volum que la llengua catalana fos la primera del món a posseir «bilingüe, íntegra i en vers» aquesta obra del poeta francès, i tardava ben poc a declarar el fet com a rellevant dins un «procés d'incorporació de la literatura catalana a la literatura universal». Segurament no som tan lluny de quan Humboldt deia que «igual que s'amplia el sentit de la llengua, s'amplia el sentit de la nació». Val la pena llegir quin paper concret entenia que donava a les activitats de la seva editorial:

Les característiques d'aquest procés incessant s'han vist sovint diluïdes dins el magma d'altres processos, com el de la recuperació política, la recuperació lingüística, la recuperació de la parcel·la cultural. Diluït i tot, aquest procés universalista, ecumènic, pot ser i hauria de ser estudiat d'una manera ben específica des d'abans de Ramon Llull fins avui, des de les temptatives de l'Humanisme medieval, del Renaixement i del Barroc fins a la declaració d'independència literària de Rubió i Ors (1841), procés que confon en un Tot únic els Clàssics de la Humanitat amb els nostres clàssics. (Pinyol 1984: 9)

Pinyol no deixa de caracteritzar el temps present amb el signe d'una veritable «renaixença» i, sense oblidar precedents com el de les col·leccions de «L'Avenç» o de la Fundació Bernat Metge, recorda que ja hi ha molts noms nous carregats d'empenta i d'encert, «que temptegen un curs personal per a l'apropiació del llegat universal». No podia no pensar, certament, en tots aquells que ja havien fet del catàleg de la col·lecció, com a mínim fins a aquell número 80 consagrat a La Fontaine, el formidable repertori poètic de què us he estat parlant.

Precisament aquest text d'aniversari que prologa el llibre de les *Faules* toca una altra de les qüestions que m'hauria agradat tenir més temps —i sobretot més coneixements— d'haver pogut abordar com es mereix. L'editor subratlla que la versió de Benguerel és la segona seva, i que millora de molt l'anterior pel fet d'haver «eliminat molts dels deutes esdevinguts inútils dels cànons noucentistes»

2. Per cert, i a propòsit d'aquests dos últims poetes, Ungaretti i Pessoa, l'organització em va posar de nou en el compromís de triar dos poemes de tota la col·lecció amb vista al recital que ha de cloure les jornades i jo n'he triat, precisament, «In Memoriam», d'Ungaretti, i «Al volant del Chevrolet per la carretera de Sintra», de Pessoa. A part de mostrar-vos el talent dels excel·lents traductors Jordi Domènech i Joaquim Sala-Sanahuja, penso que poden il·lustrar que la bona poesia és capaç de cobrir l'espectre sencer de les emocions humanes i de les seves preocupacions, des d'un conflicte col·lectiu i històric com és la immigració —Ungaretti— fins a les incerteses més íntimes de la consciència individual —Pessoa o, més ben dit, Álvaro de Campos.

i en destaca «la inflexió de llengua actualitzada, més dúctil» que ara en definiria l'estil. Pot ser interessant contrastar aquestes consideracions amb les que ha fet més recentment un dels grans traductors de la casa, Joaquim Sala-Sanahuja, que s'ha referit al model de llengua que imperava en el moment que va col·laborar amb El Mall. Sala-Sanahuja diu:

Segurament ens atrevíem a fer coses més agosarades, com una mena de repte, de provatura i de superació. Al final dels setanta i començament dels vuitanta s'eixampla considerablement el camp d'actuació del traductor. [...] Tal vegada el més destacable d'aquesta època és que vam poder fer moltes provatures. (2010: 242-243)

Jo mateix, al començament, feia servir els recursos que em semblava i, sovint, com més agosarats i més rebuscats millor. Avui dia hi ha un compromís amb el model de llengua més estandarditzat. (2010: 256)

No cal dir que qualsevol generalització a propòsit de la feina d'una vintena llarga de traductors —i encara més si les obres traduïdes són tan diverses— està abocada al fracàs; però, vist amb la perspectiva del temps, potser sí que és cert que tot sovint el català d'algunes d'aquestes traduccions té el regust del mateix català que promouien molts dels poetes que publicaven al costat dels clàssics traduïts, i és cert, doncs, que llegirem tants perfets simples com perifràstics, que trobarem possessius àtons al costat dels tòpics o que veurem la mateixa quantitat de *jorns* que de *dies*, de *clams* que de *crits*, de *mots* que de *paraules*. No seré pas jo que ho condemni. Sobretot fent memòria d'una cosa que deia el gran crític Walter Benjamin al seu assaig «La tasca del traductor»:

(l)a traducció és tan lluny d'ésser l'equació estèril de dues llengües mortes que, entre totes les formes, pròpiament toca a ella de marcar la maduresa pòstuma de la paraula estrangera i els dolors de gestació de la pròpia. (2000: 345-347)

Són sens dubte aquests «dolors de gestació» de la llengua, convulsos però finalment joiosos, que sorprenem llegint la poesia estrangera d'El Mall, com el millor símptoma d'una renovació, d'una voluntat de canvi, del pas lent i laboriós del català de la generació de Riba, Carner i Sagarra al dels nostres dies. Fins i tot davant les solucions que potser avui dia trobaríem més qüestionables, a mi m'agradaria fer meva aquella opinió de Francesc Parcerisas (2014: 113-114) que recorda que una traducció no és ni ha de ser un mirall, i que, contra la tan repetida frase de Robert Frost que diu que la poesia és allò que es perd en una traducció, és molt probable que sigui més just afirmar tot el contrari: que és poesia precisament el que es conserva en una traducció. Alguna cosa semblant devien pensar també els jurats (què seria un balanç sense el reconeixement que comporten els guardons?) que van premiar la col·lecció tres vegades amb el Premi de la Crítica de Serra d'Or: el 1981, pels *Sonets a Orfeu*, de Rilke, traduïts per Alfred Badia; el 1985, per les *Faules* de La Fontaine traduïdes per Xavier Benguerel; i el 1986, per *Les flors del mal*, de Baudelaire, en versió també de Benguerel.

Sóc conscient que no he pogut entrar a fons en moltes qüestions de matís —però tan importants si parlem de poesia— com ara el criteri divers dels traductors a l'hora de provar de reproduir el metre i la rima originals, o bé d'imitar amb el versicle un ritme similar, o fins i tot prosificant l'expressió en benefici del sentit literal. No he parlat ni de coses tan abstractes com un possible concepte de «transcreació» aplicable a algunes versions, ni de coses tan concretes com algun cas excepcional i extrem, com ara la traducció de l'eslovè Kosovel, que va haver de ser indirecta, per recurs a les versions francesa i italiana. Ni tampoc no he dit res —i això no sé si és gaire perdonable— de les col·leccions Sèrie Ibèrica i Marca Hispànica, en què l'editorial va traduir al castellà una vintena dels nostres principals clàssics, d'Ausiàs March fins a l'obra completa de Salvador Espriu. I tot plegat és perquè, en el fons, el que només volia intentar fer és deixar clar un sol missatge. Com diuen els «Mots de l'autor» del llibre *Alicates* —aquella bella obra en què entren en una sàvia i cordial conversa els versos de Pinyol i les làmines de Joan-Pere Viladecans—:

La força de l'art radica precisament en el fet que la seva revolució és una revolució implícita, independent. I es completa quan per ventura desvetlla la participació, que el poeta posa en el seu afany com a expressió de la profunda necessitat que sent dels altres. (1978: 12)

Doncs només venia en síntesi a proclamar, senzillament, que les Edicions del Mall van ser una *revolució implícita* (que jo he volgut amb la meua anàlisi que en fos una mica menys, d'implícita), i a proclamar que va ser una revolució que, sense cap mena de dubte, va triomfar. He començat les meves paraules dient que no podia deslligar les meves valoracions sobre les Edicions del Mall de la meua experiència de lector, marcada per una profunda gratitud, la de qui va descobrir gràcies al Mall no solament molts poetes, sinó també la possibilitat de tenir un primer contacte, i en català, amb Proust, amb Čapek o amb Melville. Acabo, i ho faig tot referint-m'hi de nou —ara ja una mica més alliberat, per haver intentat si més no organitzar algunes idees objectives amb l'ajut del testimoni dels crítics, dels historiadors i dels protagonistes mateixos de la història. Fet i fet, però, més enllà de totes aquestes autoritats, i de les seves ponderades raons, si jo dic per a mi mateix «Llibres del Mall», el que no em puc estar és d'evocar amb nostàlgia aquella estesa enorme de volums de colors diversos, vistosos però sobris, de portades atrevides però elegants, amb aquelles cobertes en rústica rugoses sense que fossin aspres i aquells plecsovint intonso, de pàgines que calia desbarbar amorosament un cop adquirit el llibre en un ritual periòdic en arribar a casa, amb el tallapapers de costum. Parlo de fa molts anys, però no puc sinó recordar les fires del llibre d'ocasió de la meua adolescència i les parades que anualment hi disposava la Llibreria Marca, per exemple, i el per a mi tan esperat mosaic de la col·lecció, que prometia, desplegat sobre el taulell inclinat de la parada, un passaport universal, per a tots els països i totes les llengües, un salconduit per a totes les tradicions poètiques del món. Deia Xavier Bru de Sala que «Mall, palíndrom conceptual de llamp, abreviatura de magall, Mal de Baudelaire i Mall de Mallar-

mé, de malarmats i mallarmats, era un monosíl·lab amb ressonàncies talismàniques» (2000: 44). A molts lectors de poesia d'aquest país —i no trobo que sigui, doncs, precisament un mal balanç— les traduccions dels «Llibres del Mall» no sé si els hauran fet de talismà o no, però el que és segur és que els hauran estat, i per molt temps, una veritable pedra de Rosetta.

Referències bibliogràfiques

- ALTAIÓ, Vicenç; GUILLAMÓN, Julià (ed.) (2012). *La Revolta Poètica 1964-1982*. Barcelona: Galàxia Gutenberg.
- ALTAIÓ, Vicenç; SALA-VALLDAURA, Josep Maria (1980). *Les darreres tendències de la poesia catalana (1968-1979)*. Barcelona: Laia.
- AULET, Jaume (1997). «La poesia catalana i el boom de l'any 1972». *Caplletra*, 22, p. 139-152.
- BENJAMIN, Walter (2000). «La tasca del traductor». A: *L'art de traduir. Reflexions sobre la traducció al llarg de la història*. Vic: Eumo.
- BLAKE, William (1975). *Cançons d'innocència i experiència. Mostrant els dos estats contraris de l'ànima humana*. Trad. de T. Turull. Barcelona: Edicions del Mall.
- BOU, Enric (2009). «Revolució, resistència i renovació». A: *Panorama crític de la literatura catalana. vi. Segle xx. De la postguerra a l'actualitat*. Barcelona: Vicens Vives, p. 17-29.
- BROSSA, Joan (1973). «L'estirp de la terra». A: PINYOL i BALASCH, Ramon. *Aigües d'enlloc*. Barcelona: Edicions 62, p. 7-8. (Llibres de l'Escorpí; 17)
- BRU de SALA, Xavier (2000). «El Mall, 25 anys abans». A: *Llengua abolida. Primer encontre de creadors. Lleida, 15, 16 i 17 d'abril de 1999*. Lleida: Ajuntament de Lleida, p. 41-52.
- CARNER, Josep (1907). «Del Shakespeare en llengua catalana». *La Veu de Catalunya* (15 agost), p. 1-2. A: NARDI, Núria; PELEGRÍ, Iolanda. *El reialme de la poesia*. Barcelona: Edicions 62, p. 56-57.
- (1986). «De l'art de traduir». A: NARDI, Núria; PELEGRÍ, Iolanda. *El reialme de la poesia*. Barcelona: Edicions 62, p. 193-196.
- CASTILLO, David (1988). «Entre la poesia i l'edició (Conversa amb Ramon Pinyol)». *L'Aiguadolç*, 6, p. 109-115.
- FARRÉS, Ramon (2010). «Les traduccions de poesia. Diversitat i dispersió». A: *Una impossibilitat possible. Trenta anys de traducció als Països Catalans (1975-2009)*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, p. 107-120. (Argumenta; 10)
- FRIEDRICH, Hugo (1959). *Estructura de la lírica moderna. Desde Baudelaire hasta nuestros días*. Trad. de J. Petit. Barcelona: Seix Barral.
- GARRIGASAIT, Raül (2013). *L'hàbit de la dificultat. Wilhelm von Humboldt i Carles Riba davant l'Agamèmnon d'Èsquil*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 2013.
- GIMFERRER, Pere (1974). «Una nueva colección: "Llibres del Mall"». *Destino* (26 gener), p. 27.
- GRAELLS, Guillem-Jordi (1974). «La poesia, és a dir la vida. Taula rodona amb set poetes joves». *Serra d'Or*, 173, p. 17-21.
- MALLAFRÉ, Joaquim (1991). *Llengua de tribu i llengua de polis. Bases d'una traducció literària*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MARCO, Joaquim; PONT, Jaume (1980). *La nova poesia catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- PARCERISAS, Francesc (2014). «Tres preguntes, dues anècdotes, un poema». A: *De traduir (poesia)*. Vic: Cafè Central, p. 111-118.

- PINYOL i BALASCH, Ramon (1978). «Mots de l'autor». *Alicates*. Barcelona: Edicions del Mall, 1978, p. 11-12.
- (1984). «Aniversari». A: LA FONTAINE, Jean De. *Fables/Faules. Tots dotze llibres*. Trad. de X. Benguerel. Barcelona: Edicions del Mall, p. 9-11.
- POE, Edgar Allan (1982). *El corb i altres poemes. Filosofia de la composició*. Trad. de X. Benguerel. Barcelona: Edicions del Mall.
- RAIMON (1980). «De Remor de rems i de Ramon Pinyol». A: PINYOL i BALASCH, Ramon. *Remor de rems*. Barcelona: Edicions del Mall, p. 9-15.
- RENDÉ, Joan (1980). «Ramon Pinyol, el mall poètic». *Avui* (2 novembre), p. 21.
- SALA-SANAHUJA, Joaquim (2010). «Diàleg. Entre èpoques: d'un passat mític a un present tangible». A: *Una impossibilitat possible. Trenta anys de traducció als Països Catalans (1975-2009)*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, p. 237-269. (Argumenta; 10)
- SALA-VALLDAURA, Josep Maria (1987). *L'agulla en el fil. (Poesia catalana 1980-1986)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

